

Problem of meaning is likewise closely connected with following factors: a) the ambiguous character of signs of architectonical code that is caused problems in defines species of them; b) the complex relationship links signifier and signified that include motivated and conventional aspects which combine in the nature of this relationship; c) important function material (substance) component of signs-vehicle which influences on process constitution of meaning; d) the reception signs of this kind has got complex rational and sensitive character; e) such approach allows to see the signs of architectonical code like images and symbols of the art.

Keywords: *signifier, signified, sign, code, semiotics of space, semiotics of architecture, semantic, syntactic.*

УДК 392:502.175(477)(043.3)

Анжеліка ШЕВЕЛЬ

ПОГЛЯД НА ТЕХНІКУ В АСПЕКТІ ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ

Розглянуто роль техніки в сучасному суспільстві з позитивної і негативної точки зору. Досліджено зміни, які створює техніка в природі та в житті людини. Визначено протиріччя між технічною суттю буття людини і духовністю, між потребами, які породжені технікою і невмінням сучасної людини знайти гармонійне їх вирішення.

Ключові слова: *відповідальність, виробництво, духовність, здоров'я, зло, науково-технічний прогрес природа, техніка, філософія техніки.*

Постановка проблеми. В умовах техногенного суспільства та тотального панування технократизму як способу організації життєдіяльності людини і суспільства феномен техніки з плином часу все більше привертає увагу науковців, філософів, політиків. Ставлення до техніки різне, проте можна сказати з впевненістю – вона стала тим чинником, який визначає сьогодення і формує майбутнє людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Алієва, характеризуючи місце техніки у сучасному суспільстві, відзначає, що для людини сферою її життя стало технічно освоєне середовище. Техніка міцно вкорінена не тільки ззовні, але й всередині людської істоти. Техніка є специфічно властивим людині феноменом матеріального світу, своєрідним виразом людської сутності. Історія техніки є матеріалізована історія людства і навпаки. Без світу техніки неможливе сучасне існування людської спільноти. Технічне оточення є для людини першим “природним” середовищем її фізичного буття [1, с. 2].

Людина у своїй діяльності спрямована на перетворення навколишнього світу. Саме у такий спосіб створювалася “друга природа”. Ви-

користовуючи природні ресурси, людство задовольняло спочатку лише життєві потреби, перетворюючи природний світ на власне докільля. Культурне існування людства передбачало фон, на якому розгорталися історичні події. І цим фоном стала природа, а, скоріше, окультурена природа – докільля, “освоєний, перетворений, окультурений світ”. Природа виступає як середовище людського існування, “і разом із тим є об’єктом і одночасно засобом її перетворюючої діяльності – людина постійно використовує природні ресурси для відтворення свого – вже не природного, а штучного світу”.

На думку вченого М. Мойсеєва, тут недоречно застосовувати оціночні судження, адже таким чином проявилася сутність людини, що їй потрібно сприймати як історичний факт. Таке відтворення “штучного світу” вимагало розробки техніки і технологій. Цивілізація протягом своєї історії демонструє безперервні пошуки та знахідки у цьому напрямі.

Руссо був першим, хто передбачив майбутній не тільки позитивний, а й негативний вплив техніки на таку складну систему, як людина-природа.

Надзвичайну небезпеку для людства становить бездумне втручання у використання природних ресурсів: створення штучних водосховищ, меліорація, варварське знищення лісів і т.п. Природа не бариться з відповіддю на діяльність суспільства, спрямовану їй на шкоду – ми свідки зсувів ґрунту, повеней, руйнування дамб, доріг, мостів, осель, навіть цілих сіл. Посилюються урагани, швидкість вітру в яких перевищує 250–300 км/год. Внаслідок проливних дощів і ураганного вітру викорчовуються мільйони дерев, руйнуються мільйони будинків, а головне і найстрашніше – гинуть люди.

Сучасна науково-технічна революція суттєво змінила зміст і характер життєдіяльності людини, породивши поряд з обнадійливими для її існування і функціонування явищами чинники, що викликають цілком обґрунтовану тривогу і стурбованість як у пересічного обивателя, так і в спеціалістів: філософів, соціологів, психологів тощо. Вони висловлюють щодо цього різні, часом діаметрально протилежні думки. Одні з них, зокрема так звані “технологічні оптимісти” (Д. Белл, З. Бжезінський, Дж. Гелбрейт та ін.), вважають, що наука і техніка, самі як такі, автоматично перетворюють сучасне необлаштоване і незахищене суспільство в суспільство загального благоденства і рівності, класового миру і гуманізму, нових цінностей і нової моралі. Їх опоненти, так звані “антропологічні песимісти” (О. Хакслі, Е. Фромм, М. Гайдеггер, Г. Маркузе), навпаки, вбачають у техніці стихійні демонічні сили, однаково ворожі для будь-якого суспільства, а сам науко-

во-технічний прогрес оголосили “моральною контрреволюцією”. І ті, й інші наводять переконливі аргументи, з якими не можна не рахуватись і слід використовувати при вирішенні проблеми сучасної людини і її духовного життя.

Науково-технічний прогрес у своєму розширеному значенні не є вигадкою останніх двох століть, а може бути визначенням інтелектуально-діяльнісного підходу людства спочатку до власного виживання, а пізніше – до задоволення своїх все більш і більш вишуканих потреб. “Безперервний розвиток техніки і технологій – природний процес. Він властивий людині. Це – сучасне вираження безперервного пошуку, споконвічно закладене в нашу природу, це запорука розвитку людини як біологічного виду” [11, с.67].

Як пишуть А. Теслюк і С. Теслюк “сучасний світ являє собою технологізований простір. Але і сама людина яка технологізувала свою суть, існує в технічно зумовленому просторі; свою творчу суть людина також реалізує як по законах природи, так і по законах технічного середовища” [10, с. 80].

Мета статті – виробити погляд на техніку в аспекті духовності людини.

Виклад основного матеріалу. Розгляду феномену техніки може передувати таке застереження: процес наукового пізнання не лише складний і суперечливий, а й достатньо парадоксальний. У поле пізнавального інтересу не одразу “потрапляють” явища і процеси, значущість яких у цивілізаційному процесі не тільки визначальна, а й атрибутивна щодо становлення та розвитку європейської культури. Саме таким прикладом може слугувати й техніка. На перший погляд, очевидна сутність і роль техніки у діяльності людини та розвитку суспільства. Однак лише наприкінці ХІХ ст. техніка як феномен культури, її сутність стали предметом філософського аналізу, і тільки в останній чверті минулого століття можна було впевнено стверджувати, що техніку почали досліджувати системно й енергійно, а філософія техніки інституалізувалася і посіла чільне місце в структурі філософського знання. Хоча, до речі, поняттям техніки (“техне”) оперували у філософських системах ще Платон і Арістотель. Воно означало і вміння та майстерність, і мистецтво та пізнання. Техніка у давніх греків – це штучно виготовлене людиною, тому є артефактом, на відміну від природного матеріалу. Антична філософія прагнула насамперед з’ясувати “причини” і “начала” як форми вияву достовірного наукового знання. Творення нового, позаприродного інтерпретувалося в контексті філософського пошуку першопричин. Людина як творець

на основі пізнаних “начал і причин” виявляє у матеріалі природи необхідні передумови творення речей-артефактів [2, с. 7].

Розвиток нашої цивілізації, суспільства тісно пов'язаний з розвитком техногенної сфери. З часом масштаби і темпи розвитку накладають свій відбиток на загальний баланс природного потенціалу і реакція природних факторів на це вторгнення дає все відчутніші для людства наслідки. Особливо реакція природних факторів значно посилюється у випадках, коли відбувається резонанс спільної дії природних і техногенних чинників. Тоді Природа відповідає самими непередбачуваними проявами, які дуже боляче б'ють людину і суспільство. Так вона відповідає на зло, заподіяне їй суспільствами [9, с. 60].

Створення нової техніки і застосування нових технологій в промисловому виробництві це такий соціотехнологічний монстр, до якого природа виявилася не готовою. Екологічний діагноз стану планети свідчить про появу ще однієї важливої складової взаємовідносин людини і природи, а саме: зміни, що вносить людство у природу, набули глобального характеру. Природоперетворююча діяльність людей перетнула бар'єр дозволеного і стала впливати на біогеофізичну ситуацію на планеті. Прямим наслідком цього стало перетворення проблеми “людина – природа” в загальнолюдську, що безпосередньо зачіпає людину, її здоров'я, благополуччя. Проблема охорони природи переросла в проблему охорони оточуючого людину середовища.

В останній чверті ХХ ст. виникли питання в галузі охорони здоров'я, відтворення повноцінних індивідів тощо, на які наука не змогла дати однозначну відповідь. Зафіксовано значні зміни у генетичному матеріалі, з'явилися хвороби, яких людство не знало і не виробило до них імунітету. Різко скоротився відсоток розумовоповноцінних людей. Про духовний стан суспільства можна судити за його ставленням до громадян, що страждають на психічні розлади. За даними ВООЗ, які свідчать, що порушення психіки чи поведінки в світі становлять понад 8 % загального числа захворювань. А це означає, що кожен третій житель Землі страждає тією або іншою формою психічної патології з перевагою пограничних психічних розладів, питома вага яких в економічно розвинутих країнах Заходу становить 82,8 %, а в східноєвропейських країнах (зокрема, в Україні) – 88,4 %. Спеціалісти вважають, що ця закономірність буде збережена і на найближчі десять років. Вони виділяють ряд проблем, які вимагають негайних рішень та нових підходів. Значне зростання соціально детермінованих захворювань, кризових станів, суїцидів, залежних форм поведінки вимагають від більшості населення кардинальної переоцінки життєвих цінностей,

освоєння нових підходів до життєвих проблем, нового мислення [8, с. 448].

Нині складається ситуація, коли для народження дитини обов'язково необхідна сучасна лікарня, що є протиприродним явищем. В останні роки зростає число вроджених вад, в ряді країн скорочується середня тривалість життя. Смертність суттєво “помолоділа”. Щодо можливих перспектив означених тенденцій, то думки вчених розділились. Одні вважають достатнім для прогресивного розвитку планети 20–25 відсотків розумово повноцінної еліти, інші – що при такому показнику суспільство деградує уже в четвертому поколінні [4, с. 86].

Як пише Попов М. В. інтегративним показником безпечного розвитку будь-якого суспільства, держави має стати стан здоров'я нації в усіх його вимірах та формах впливу. Адже здоров'я – це той головний підмурак, без якого неможливі ніякі інші сфери суспільної діяльності, діяльності людини [8, с. 448].

У наш час боротьба за економічну рентабельність виробництва набула першочергового значення, екологічні ж проблеми відійшли на другий план. Французький учений Ф. Сен Марк так сформулював це положення: “Людина руйнує природу тому, що на цьому вона заробляє, і часто багато заробляє, а за збереження природи вона платить, і часто багато платить”.

Виробництво, особливо промислове, – головний чинник забруднення біосфери, екологічних проблем сучасності загалом. Сама сутність виробництва передбачає вилучення з довкілля одних речовин і створення натомість інших, з обов'язковими (в абсолютній більшості випадків) побічними продуктами (відходами, рештками, покидьками, сміттям, шумом, випромінюванням та ін.). Як вилучення певних речовин, так і привнесення в біосферу інших, змінюють структуру екосистем, впливають на хід їх розвитку та еволюції, привносять у довкілля такі об'єкти та параметри, до яких людина у своїй еволюційній історії не могла, та й не мала потреби пристосуватися біологічно. Доводиться компенсувати всі ці негаразди за рахунок соціальних, культурних чинників регулювання відносин з довкіллям.

Дуже часто ми стикаємося з прикладами кричущого екологічного невігластва в усіх сферах діяльності. Як правило, природному середовищу завдається серйозна шкода не навмисно, а через незнання, тому що ліва рука не знає, що творить права. У результаті навіть блискучі інженерні рішення, реалізовані без урахування основних екологічних вимог, досить часто призводять до наслідків, які цілком перекреслюють запланований народногосподарський ефект і завдають фізичної і

матеріальної шкоди людям, а іноді й економіці цілого регіону. Часом до цього призводять незначний прорахунок, нехтування, здавалося б незначним нюансом. У таких умовах цілком неприпустимими стають некомпетентність, спрямованість і егоїстичність осіб, які приймають рішення, дають остаточне “добро” великим природоперетворюючим проектам [3, с. 19].

Саме діяльному екологічному невігластву зобов'язані ми сьогоднішніми проблемами великих і малих рік, морів, виснаженням, інтенсивними агротехнологіями родючих земель, загазованістю міст, витоптаними заповідними зонами, зникаючими видами рослин, птахів, тварин та ін.

Як пише Сало І. В., “зло, де і як би воно не проявилось, буде покарано, і пов'язані з цим події неминучі, як би нам не хотілось позбутись покарання і в перспективі – які б заходи не приймалися, і які б кошти не вкладалися – уникнути покарання не вдасться. Так запрограмовано Законом відплати. Вдумайтесь, хто і коли вивчав дію цього жорстокого Закону на прикладах історичного розвитку, або його вплив на людські долі? Але згідно цього Закону ми відповідальні за всі негативні прояви як у житті суспільства, так і кожна людина за кожний свій негативний крок, кожную провину... Адже ми постійно спостерігаємо дію цього Закону в живій, діючій природі, але, неначе сліпі, не бачимо і, як глухі, не чуємо” [9, с. 62].

“Теперішнє покоління технічного... існує лише як частинка якогось, зафіксованого у часі, техноценозу, невимірно більша частина якого створена до народження тих, хто нині живе, а їхня складна ієрархія й утворює техносферу планети; глобальний еволюціонізм технічного диктує появу іншого технічного...”. У такій ситуації горизонт життєвого світу сучасної людини задається технічною реальністю як реально суцим, людина втрачає свої іманентно субстанційні визначеності. Долею людини стає техніка.

У межах соціокультурного дискурсу сутність техніки розглядають у взаємовідносинах “з іншими явищами – буттям, природою, людиною, мовою, діяльністю. Для соціокультурного дискурсу техніки характерна редукція останньої до різних, так би мовити, позатехнічних онтологій – діяльності, форм технічної раціональності, цінностей, певних аспектів культури”. За такого підходу техніку позбавляють автономності, вона стає фрагментом чи аспектом буття іншої реальності – суспільства, культури, діяльності. Очевидно, що технічні об'єкти можуть характеризуватись і з погляду зумовленості соціокультурними чинниками. Однак у такому випадку важко віднайти механізми керо-

ваності технічним прогресом, запобігти кризовим явищам у техногенній цивілізації [6, с. 13].

Індустріальне суспільство, зробивши техніку відносно автономною силою, включило в неї індивіда як засіб і нещадно експлуатує його фізичну й інтелектуальну здатність. В результаті людина перетворюється в гвинтик, вузькоспеціалізованого раба тієї чи іншої науково-технічної галузі. Ця хибна парадигма повинна бути змінена. Вихід із становища, що склалося в рамках виробництва, вбачається в різкому скороченні обсягу бездуховної праці. Цього можна досягти за рахунок різних технічних інновацій (автоматизації, роботизації, комп'ютеризації тощо).

Проте, досвід розвинутих країн показує, що і “висока технологія”, яка вбирає в себе культуру як виробництва, так і споживання, не вирішує всіх проблем духовного і фізичного розвитку людства [5, с. 447].

Звертає на себе увагу, що деякі особистості надають перевагу відмовитися від себе, від власного покликання, поринути з головою в давнину, або якусь чужинну екзотику, перекладаючи на чийсь плечі тягар своєї відповідальності. І тут доцільно згадати про те, що на початку 50-х років відомий український філософ М. Шлемкевич слушно попереджав співвітчизників: “Не знайдемо нашої правди, краси і щастя, повертаючись або вперто спозируючи на пройдені шляхи... Тільки йдучи вперед, перетоплюючи досвід і традиції минулого в нові кришталі мислі, образу, життєвої постави, – отворимо двері достойної будучини”. Людина здатна досягти чогось тільки тоді, коли вона має мужність бути собою, приймати свою історичну и особисту відповідальність, вивчаючи та аналізуючи минуле, роблячи висновки. Людство в цілому досягло нині у своєму розвитку такого ступеня, на якому цей розвиток уже не може лишатися необмеженим і безконтрольним. Людина, як родова істота повинна нарешті визначити своє принципове становище у світі, ціннісні пріоритети в стосунках з ним і відповідно до цього визначити кінцеві обмеження власного зростання, власної практичної діяльності. Усвідомити свою відповідальність і визначити розумні обмеження діяльності – це завдання насамперед моральне, що передбачає здатність людини до самовдосконалення [7, с. 114].

Відповідальне ставлення людини має стосуватися усіх сфер буття, що відбувається в межах ноогеобіосфери: збереження життя на планеті, різних його форм, у тому числі й життя людського роду, збереження і примноження культурних, цивілізаційних надбань свого та інших народів, націй, національностей, збереження історичних пам'яток та історичних форм досвіду, виявлятися у відчутті єдності зі

своїм народом, родиною, у піклуванні про неї, в усвідомленні себе як її продовжувача тощо. Основним ресурсом суспільства є духовні (внутрішні) потенції людини, які й становлять джерело самовдосконалення та створення нової техніки.

“Проблема духовності – це не тільки проблема виживання цивілізації, соціуму, але й проблема персонального існування, – відзначає І. В. Степаненко. – ХХ сторіччя народило новий соціальний тип людини, людини, яка “загубилася у власному житті” [10, с. 145].

Зі зростанням науково-технічного й виробничого потенціалу людства, підвищенням здатності людини впливати на стан навколишнього буття і на кардинальні умови свого власного існування дедалі важливішою стає моральна спрямованість її конкретних дій, чимраз більшого значення набуває те, яким саме цінностям підпорядковує вона свою зростаючу могутність.

Як пише український вчений Хилько М., “необхідно змінити цінності, насамперед ті, які регулюють ставлення людини до природи. Важливо усвідомити, що саме по собі зростання добробуту, поліпшення умов існування ще не робить людей щасливими. І потрібно вгамувати свої традиційні раціонально-прагматичні пріоритети, суттєво підвищити рівень моральності й духовності. Стратегія практичних орієнтацій людства має суттєво змінитися, адже в процесі природокористування здобувається не тільки “хліб духовний”. Природу не можна сприймати як комору, з якої людина бере в необмеженій кількості те, що їй потрібно, а повертає відходи своєї діяльності, до яких їй немає ніякого діла. Природа, звичайно, не храм, яким належить захоплюватись, але і не тільки майстерня, а джерело фізичного і духовного життя людини, неминуща цінність, що має для людського існування вирішальне значення” [13, с. 94].

Висновки. На нашу думку, людство ще не піднялося до рівня розумного ставлення до життя, його основ і майбутнього. Воно, як і раніше, багато в чому перебуває в полоні ілюзій стосовно технічного прогресу. Прогресуюча загроза життю і розуму потребує зміни моделі розвитку цивілізації, переосмислення багатьох її відносин, перебудови механізмів та структур і, насамперед, формування екобезпечного суспільства.

Література

1. Алієва О. Г. Онтологія техніки в соціокультурному контексті : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / О. Г. Алієва. – Донецьк, 2004. – 19 с.
2. Баркіт Б. Проблема техніки в культурі античності / Б. Баркіт // Духовність. Культура. Нація : зб. наук. статей. – Вип. 5. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 342 с.

3. Ісаєнко В. М. Екологічна безпека – основний чинник еколого-збалансованого розвитку України у XXI столітті / В. М. Ісаєнко, Г. О. Білявський // Екологічний вісник. – 2007. – № 4. – С. 14–17.
4. Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. та ін. Культурологія / М. С. Кравець, О. . Семашко, В. М. Піча. – Львів, 2003. – 346 с.
5. Крисаченко В. С. Екологія. Культура. Політика : концептуальні засади сучасного розвитку / В. С. Крисаченко, М. І. Хилько. – К. : Знання, 2001. – 597 с.
6. Мельник В. Феномен техніки як соціокультурної цінності європейської цивілізації // Духовність. Культура. Нація : зб. наук. статей. – Вип. 5. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 342 с.
7. Павлюк І. Проблема моральних цінностей у сучасному суспільстві / І. Павлюк // Духовність. Культура. Нація : зб. наук. статей. – Вип. 5. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 342 с.
8. Попов М. В. Здоров'я людини та безпека українського суспільства / М. В. Попов // Зб. наук. праць НДІУ. – Т. XXII. – 448 с.
9. Сало І. В. Розум переможе / І. В. Сало. – Суми. : ВАТ “СОД”, Вид-во “Козацький вал”, 2002. – 238 с.
10. Степаненко І. Метаморфози духовності в ландшафтах буття / І. Степаненко. – Харків : ОВС, 2002. – 256 с.
11. Теслюк А., Теслюк С. Цивілізація в контексті взаємодії людини і техніки. Крисаченко В.С., Степико М.Т., Мостяєв О. І., Теслюк С.С. та ін. Україна: крок у XXI століття (соціально-політичний аналіз). – К. : Ін-т філософії НАН України, 2002. – 288 с.
12. Толстоухов А.В. Філософія природи / А. В. Толстоухов. – К. : ПАРАПАН, 2006. – 208 с.
13. Хилько М. До питання про узгодженість економічної та екологічної парадигм розвитку // Крисаченко В. С., Степико М. Т., Мостяєв О. І., Теслюк С. С. та ін. Україна : крок у XXI століття (соціально-політичний аналіз). – К. : Інститут філософії НАН України, 2002. – 288 с.

Отримано 10.04.2016

Summary

Shevel Angelica. Look at the technique in the aspect of human spirituality.

The article examines the role of technology in modern society with positive and negative points of view. The changes, which create machinery in nature and in human life are investigated. Identified contradictions between technical essence of human existence and spirituality, between the needs that are generated by technology and the inability of modern man to find their harmonious solution.

Keywords: *responsibility, production, spirituality, health, evil, scientific and technological progress nature, technology, philosophy of technology.*